

УДК 821.161.3.09

ЛЁС БЕЛАРУСА НА ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЕ Ў МАЛОЙ ПРОЗЕ М. ГАРЭЦКАГА

З.І. ТРАЦЦЯК

(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)

Даследуюцца працэс станаўлення новай беларускай літаратуры на прыкладзе малой прозы Максіма Гарэцкага, прысвечанай Першай сусветнай вайне. Пасля ўдзелу ў гэтай вайне прэзінт бачыць актуальнасць тэматыкі, прынесенай падзеямі 1914 – 1918 гадоў. Перад ім паўстае праблема адлюстравання ўзброенага канфлікту новага кшталту. Папярэдняя традыцыя разгляду баявых дзеянняў у старабеларускай літаратуры не адпавядала ні спецыфічным рысам вайны, ні мастацкім поглядам М. Гарэцкага, што фарміраваліся пад уплывам яго нацыянальных уяўленняў. Абапіраючыся на традыцыю Л. Талстога, закладзеную ў “Севастопальскіх апавяданнях”, беларускі прэзінт паступова пачынае распрацоўваць ваенную тэматыку ў творах малой апавядальнай формы. Рэалістычныя па сваёй прыродзе, яны апавядаюць пра быццё чалавека (часцей за ўсё беларуса) простым па сваім лексічным складніку мовай. Паводле Гарэцкага, любы ўзброены канфлікт катастрофічны. Першая сусветная вайна нясе беларусам новыя выпрабаванні, перашикадае самавызначэнню нацыі, абуджае тыя “патаемныя” элементы асобы чалавека, якія адмоўна адбіваюцца на цэлым.

Уводзіны. У сярэдзіне 1910-х гадоў М. Гарэцкі адным з першых у новай беларускай літаратуры пачынае распрацоўваць ваенную тэматыку. Задача, якая стаяла перад прэзінтам, была надзвычайнай, бо на той момант у айчынным прыгожым пісьменстве не было трывай традыцыі адлюстравання феномена вайны. Абапірацца, напрыклад, на паэзію Г. Пельгрымоўскага ці А. Рымшы, якія звярталіся да падзей Лівонскай вайны, было немагчыма. Па-першае, прырода і спосабы вядзення ўзброеных канфліктаў у XVI і XX стагоддзях адрозніваліся карэнным чынам, па-другое, палітычны складнік твораў мінулых эпох не дапасаваўся да задач літаратуры ў час нацыянальнага Адраджэння. Першыя спробы ўзнавіць ваенную рэчаіснасць робяцца М. Гарэцкім у творах малой апавядальнай формы. Аб’ектам адлюстравання быў шараговы чалавек і тыповая сітуацыя на вайне. Асабліваю цікавасць для прэзінта ўяўляе псіхалагічная сфера персанажа, што трансфармуецца на вайне. Для раскрыцця дадзенага працэсу пісьменнік паспяхова спалучае мастацкія і дакументальныя элементы, эксперыментуе з фігурай апавядальніка.

Асноўная частка. Аб’ём малой прозы М. Гарэцкага пра Першую сусветную вайну невялікі: апавяданні “Літоўскі хутарок” (1915) [1], “Генерал” (1916) [2], “На этапе” (1916) [3], “Рускі” (1925) [4]; замалёўка “Пакінутыя хаты” (1921) [5], “сібірскія абразкі” “Уцекачы” (1923) [6] і “Палонны” (1926?) [7]. Разам з дакументальна-аўтабіяграфічным ваенным раманам “На імперыялістычнай вайне (Запіскі салдата 2-й батарэі Н-скай артылерыйскай брыгады Лявона Задумы)” (1914 – 1928) [8], асобнымі часткамі незаключанай аповесці “Камароўская хроніка” (1931 – 1939) [9] і аповесцю “Ціхая плынь” [10] (1917 – 1930) яны ўтвараюць найбольш поўны корпус мастацкіх помнікаў, прысвечаных падзеям 1914 – 1918 гадоў, у айчынным прыгожым пісьменстве¹. Акрамя таго, тэму безанства, выкліканага сусветнай вайной, М. Гарэцкі закранае ў драматычным творы “Жартаўлівы Пісарэвіч” (1922, 1927) [11].

Як адзначыў Б. Сачанка ў артыкуле “Другое нараджэнне”, “М. Гарэцкі не толькі нідзе не паўтараецца з вядомымі ўсяму свету пісьменнікамі, наадварот, адкрывае ўсё новае і новае, чаго ніхто да яго не ведаў і не бачыў, а калі і ведаў, бачыў, то не паказваў ...” [12, с. 163 – 164]. Пагадзіцца з даследчыкам можна толькі часткова, бо ў творах беларускага пісьменніка назіраецца шэраг тыпалагічных схаджэнняў з кнігамі замежных аўтараў на тую ж тэматыку. Гэта сведчыць пра паскоранае развіццё айчыннага літаратурнага працэсу ў першай чвэрці мінулага стагоддзя [13]. У той час нацыянальнае прыгожае пісьменства ўзбагачаецца новай тэматыкай і сродкамі яе мастацкага ўвасаблення. Гэта адпавядае асноўным тэндэнцыям развіцця заходнееўрапейскай і паўночнаамерыканскай літаратур. Усё ж інавацыі (у асноўным ідэйна-тэматычнага плана) залежылі ад вызначаных М. Гарэцкім-гісторыкам літаратуры фактараў: таго, як творца “ўспрымае катастрофу, і ад таго, у якой меры катастрофа зачэпіла яго асабістае, класавае і нацыянальнае жыццё” [14, с. 193].

Можна заўважыць шэраг рыс, што яднаюць творы беларускага мастака слова з кнігамі еўрапейскіх прадстаўнікоў “страчанага пакалення”. Фармальна ў абодвух выпадках можна знайсці матыў расчаравання ў сучасным грамадстве, негатыўнае стаўленне да вайны, на якой знішчаецца індывідуальнае ў чалавеку, натуралістычныя малюнкі поля бою на татальнай вайне. У той жа час творах М. Гарэцкага не ўлас-

¹ Першая сусветная вайна знайшла адлюстраванне ў такіх творах беларускіх мастакоў слова, як аповесць “Набліжэнне” (1934) З. Бядулі, апавяданні “Герой нацыі” (1934) Э. Самуілёнка і “Мой сусед” (1927) К. Крапівы.

ціва пачуццё марнасці і бессэнсоўнасці барацьбы за будучыню. Беларускі пісьменнік звязвае яе са змаганнем за нацыянальнае Адраджэнне.

Апавяданне “Літоўскі хутарок” М. Гарэцкага пабудавана на аснове вядомага ў заходнееўрапейскай і амерыканскай літаратуры прыёму адлюстравання падзей вайны праз назіранні далёкага ад вайсковай справы чалавека, які воляй лёсу трапіў на поле бою. У выпадку з беларускім пісьменнікам паказальным становіцца тое, што ў творы малой формы спалучаецца аповед пра ўспрыманне вайны асобамі сталага і маладога ўзросту. Агульным для ліцвіна Яна і яго дачкі становяцца жах і неразуменне таго, што адбываецца навокал. У выпадку са старым разбурэнне і рабаванне яго сядзібы, жорсткасць, забойства і руйнаванне спрадвечу заведзеных норм жыцця становяцца фінальнай кропкай у працэсе расчаравання ў жыцці.

Праз выкарыстанне вобраза напаўзруйнаванай сядзібы (хаты) М. Гарэцкі адлюстроўвае спецыфіку светаўспрымання персанажа-селяніна, дамінантай у мікракосме якога з’яўляецца вонкава не вельмі прывабнае, але сакральнае па сваёй значнасці збудаванне. Вакол яго сканцэнтравана пераважная большасць памкненняў простага чалавека, яе дабрабыт атаясамліваецца з дабрабытам персанажа. Можна пагадзіцца з назіраннямі М. Мушынскага, які заўважае, што спалены хутар з цудам ацалелай хатай “ўспрымаецца як маштабны сімвал зруйнаванага, панішчанага вайною краю” [15, с. 390], часткай якога становяцца і безыменны апавядальнік, і сам аўтар.

Для Ядвісі, што засталася жывой на вышках у роднай хаце з-за капрызу смерці, спасціжэнне сэнсу жыцця праз яе прызму прыводзіць да гвалту, непрытомнасці і марудна-балючага згасання. Гэты памежны стан можна параўнаць з аналагічнымі працэсамі ў свядомасці салдата-акопніка, якому не стае сілы для змагання з такой ганьбай над сваёй асобай. У выпадку з Ядвіссяй роднае жылло выступае ў ролі своеасаблівага абярэгу. Самыя жудасныя здарэнні ў жыцці персанажаў адбываюцца за межамі хаты і сядзібы. Гарэцкі не можа апаганіць сімвал душы народа, напрыклад, сцэнамі гвалту. “Парушаная” сястра Ядвісі, Монця, вяртаецца дадому, бо толькі там, паводле меркаванняў пісьменніка, яна зможа перажыць сорам і знайсці супакоенне. Зыходзячы з логікі развіцця сюжэта, гэтаму не наканавана збыцця.

У апавяданні “Літоўскі хутарок” М. Гарэцкі звяртаецца да яшчэ адной знакавай для беларускай літаратуры тэмы: успрыманне персанажам-ворагам мясцовага насельніцтва, што трапіла ў акупацыю. Каларытныя дыялогі салдатаў і афіцэраў нямецкай арміі, прапанаваныя пісьменнікам, падкрэсліваюць бездапаможнасць шараговага чалавека, якому адмаўляюць у праве на нацыянальнае вызначэнне і чалавечы гонар. Шмат у чым сэнсы, што адбываюцца ў хаце селяніна-ліцвіна, генетычна прадвызначаюць адлюстраванне акупацыі беларускімі пісьменнікамі, што ўвасаблялі ў сваіх кнігах падзеі Вялікай Айчыннай вайны.

Майстэрства аўтара дазваляе ў невялікім творы раскрыць шэраг маштабных тэм: псіхалогію паводзін персанажаў-сялян на вайне, праблему бежанства, асабліва сці ўзаемадзеяння адукаваных немцаў-пераможцаў і мясцовых жыхароў.

Раскрыццё капрызаў смерці М. Гарэцкі працягвае ў апавяданні “Генерал”. Кульмінацыйнай твора становіцца момант, калі эгаістычна-авантурысцкае жаданне старога генерала прадэманстраваць афіцэрскую годнасць і падняць настрой салдатаў, стомленых бессэнсоўнасцю, нудой і жорсткасцю пазіцыйнай вайны, кідае на бруствер маладога прапаршчыка. Апошні, нягледзячы на ваенны чын, не прызнае самакаштоўнасці вайны. Смерць абірае яго і дае магчымасць генералу сказаць некалькі пранікнёных слоў пра “славу загінуўшых сыноў бацькаўшчыны”, тэатральна-прыгожа схіліцца над забітым і пазбаўляе яго, прафесійнага арыстакрата-воіна, неабходнасці весці справу з “вучыццямішам ... з тых, што ядуць з нажа” [2, с. 187], нічога не разумеюць у “творчым” настроі вайны.

Генерал не адчувае асалоды ад падобных дзеянняў, нават не таму, што па яго віне гіне чалавек, а таму, што гэта смерць неадарэчна-прыкрая і выпадковая, а не гераічная і самаахвяравальная. Яна не спрыяе выхаванню патрыятычных пачуццяў салдатаў, не можа натхніць іх на подзвіг і жаданне трымаць нястачы ў акопе ў імя высокага ідэалу. Яго тэатральная поза, пафасныя словы не знаходзяць адпаведнага водгуку ў салдацкай масе, што маўкліва-іранічна атачае яго. Гарэцкі падкрэслівае: велічныя трыумфы генерала засталіся ў мінулым, і зараз для яго надыйшоў час пераасэнсавання афіцэрскага кодэкса, што не адзін год вызначаў яго паводзіны. У новым свеце, які нараджаўся на вачах генерала, нешта рабіла гэтыя састарэлыя нормы бессэнсоўнымі, процівапастаўляла іх гуманістычным законам чалавечага суіснавання.

Цікавым падаецца вобраз новапрыбылых прапаршчыкаў, чужых у афіцэрскай сям’і. Адарваныя ад звыклага ім ладу жыцця з-за страт у вайне, яны прыносілі ў афіцэрскае асяродак псіхалогію самазахавання і нормы паводзін, што абуралі прафесіяналаў. Беларускі пісьменнік падкрэслівае: афіцэрства з элітнай касты са сваімі каштоўнасцямі (адукацыя, веданне моў, адданасць імператару і радзіме, мужнасць, выпраўка) ператваралася ў фармальна аб’яднаную групу людзей з розным светапоглядам і каштоўнасцямі. Яна не магла існаваць без унутранага напружання і супярэчнасцей, што ў перспектыве маглі выліцца ў сапраўдны канфлікт.

У дадзеным апавяданні рэалізуецца прыныцц праймае процівапастаўлення. У большасці твораў “літаратуры расчаравання” (перш за ўсё ў раманах Э.М. Рэмарка) персанаж-салдат (ці малодшы афіцэр) успры-

мае сябе як антаганіста вышэйшых у вайсковай іерархіі. Максім Гарэцкі абірае іншы падыход: карэнныя адрозненні літаратурных герояў у “ваенных” творах малой формы рэалізуюцца праз прызму бачання прафесійнага вайскоўца. Ён разумее, як усё складаней становіцца яму напоўніць салдацкую масу адчуванням адзінства ў змаганні за вялікую мэту, як унутраны свет салдатаў і афіцэраў выходзіць з-пад яго ўплыву.

Праз вобраз прапаршчыка-“вучыцеляшкі” М. Гарэцкі падымае значную для тагачаснага беларускага грамадства праблему: забойства на вайне адукаваных сыноў нацыі, што выйшлі з народа, абядняе яе, пазбаўляе яе перспектывы да хуткага сталення. Падобны персанаж працягвае галерэю вобразаў інтэлігентаў у першым пакаленні, створаных у апавяданнях “Роднае карэнне”, “У лазні”. І ў мірны, і ў ваянны час ён надзелены “дзвюма душамі”: адна спачувае і суперажывае продкам і сучаснікам беларусам, другая – імкнецца далучыцца да агульначалавечых каштоўнасцей.

Знаходжанне персанажа-вучыцеля на вайне, паводле М. Гарэцкага, – рэч абсурдная, бо род яго дзейнасці звязаны з распаўсюджваннем ідэй міру, узаемапавагі, роўнасці. Знаёмства з татальным забойствам і вынішчэннем прыводзіла да расчаравання ва ўласнай дзейнасці, якая мала спрыяла ўдасканаленню чалавечства. Можна таму беларускі прэзаік і кідае прапаршчыка на бруствер. Выпадковая смерць пазбаўляе персанажа ад большых пакут і неабходнасці здзейсніць самагубства. Гэта непамерная раскоша для інтэлігента-беларуса, які да апошняга павінен прысвяціць сябе служэнню нацыі.

Калі ў вышэйпералічаных апавяданнях і прэзаік, і апавядальнікі спачуваюць персанажам кшталту ліцвіна Яна і маладога прапаршчыка, раздушаных вайной, то ў выпадку з апавяданнем “Рускі” Гарэцкі змяняе адносіны да прагаганіста (сялянina з Магілёўскай губерні). Письменник спрабуе заставацца аб’ектыўным да дзеянняў суайчыннікаў на вайне, таму ён вырашае расправесці і пра бяздумна-абсурднае забойства Рускім “аўстрыяка” – салдата, які размаўляе з ім практычна на адной мове, чалавека, што па сацыяльным статусе аднолькавы з ім. Выкарыстанне нацыянальна абумоўленых назоваў-мянушак персанажаў звязана з жаданнем М. Гарэцкага, па-першае, звярнуцца да праблемы самавызначэння “малых” народаў у складзе Расійскай і Аўстра-Венгерскай імперый. Па-другое, так пісьменнікам дасягаецца іранічны эфект. Земляроб з Магілёўскай губерні (яго трэба называць беларусам), які падчас прыступу псіхічнай хваробы называе сябе рускім, спрабуе перанесці цяжар малазначнага ў межах вайны, але катастрофічнага для яго асобы ўчынку пад дэвізам “О, што ж я за ваяка” [4, с. 156] на ўсю рускую армію, каб зменшыць адчуванне прыкрасці і віны. Па-трэцяе, проціпастаўленне “Рускаму” “аўстрыяка” набывае іншасказальнае гучанне. У апавяданні ў абагульненым выглядзе пададзены асноўныя этычныя праблемы чалавечых узаемаадносін. Катэгорыі “сумленне”, “віна”, “адказнасць за свае ўчынкі” разглядаюцца М. Гарэцкім згодна з біблейскімі заповедзямі і народнай мудрасцю.

У якасці месца дзеяння Гарэцкі абірае нейтральную паласу – месца, што ў кантэксце яго творчасці прыпадабняецца да вобразаў мяжы і парога. Сакральныя па сваёй сутнасці, яны падзяляюць мінулае і будучыню, успрымаюцца па-за часам, законамі і нормаў чалавечага быцця, прыадкрываюць шлях у іншае вымярэнне, там могуць праявіцца прыхаваныя рысы характару². Невыпадкова Рускі здзяйсняе свой учынак менавіта там. У дадзеным выпадку нейтральная паласа проціпастаўляецца акапу, які становіцца своеасаблівым аналагам дому. Гарэцкі не дазваляе персанажам апаганіць яго наўмысным забойствам, таму і выносіць дзеянне па-за яго межы.

Звернемся да фігуры безыменнага апавядальніка, які некалькі разоў называе Рускага няшчасным. Ён не спачувае “памаўзліваму”, “цёмнаму”, “грубаму” салдату (азначэнні апавядальніка і, відаць, пісьменніка), што “туляўся па пустых, кінутых сялянскіх дварах і поркаўся там, шукаючы пажытку”, і хадзіў па зрытых акапах палях непадалёк ад перадавой лініі, шукаючы “якога дзесятка непадабраных гаспадаром і свіннямі бульбін” [4, с. 155]. Ужо напачатку апавядання падкрэсліваецца цяга дзеючай асобы да незвычайных (памежных, сакральных) месцаў. У вуснах апавядальніка апісанне падобных падарожжаў гучыць як наведванне замагільнага свету, а дзеянні Рускага паўстаюць як знявага да памерлых. Такія паводзіны, паводле прыхаваных меркаванняў апавядальніка, былі не праявамі сялянскай руплівасці, а звычайнай чалавечай скавпасцю ці псіхічнай паталогіяй. Спачуванне ў яго выклікае культурны шок, што атрымаў Рускі на вайне, да якой яго сялянскае жыццё праходзіла пад знакам назаўжды вызначаных норм і правілаў. Звяртаючыся да асноўных матываў творчасці Максіма Гарэцкага ў сукупнасці, можна рэканструяваць некаторыя з іх. Па-першае, сапраўднаму гаспадару неабходна было назапашваць матэрыяльныя каштоўнасці, каб выжыць (на вайне кожная рэч магла прынесці шкоду, з-за яе магло абарвацца жыццё). У мірны час падзел на “сваіх” і “чужых” праводзіўся па прынцыпе матэрыяльнага дастатку (“свой” – сялянін, працаўнік у горадзе ці мястэчку, “чужы” – памешчык, багаты чалавек, чыноўнік). На вайне “чужым” (ворагам) мог аказацца той, хто ў іншай краіне выконваў падобныя сацыяльныя функцыі і разумее жыццё простага чалавека знутры. Афіцыйная прапаганда імкнулася ўзгадаваць пачуццё нянавісці і непрыхільнасці да ворага-пачвары; аднак уласныя назіранні давалі падставу сцвярджаць, што салдат іншай арміі нічым не горшы за яго, ён пакутуе ад страху, яму да спадобы звычайныя рэчы (гарэлка, махорка і г.д.).

² Менавіта на нейтральнай паласе Лявон Задума час ад часу пачынае захапляцца вайной.

Пад уплывам афіцыйных запатрабаванняў персанаж вырашыў, што ворага неабходна адразу ж забіваць ці браць у палон. Аднак, што рабіць з чалавекам, які так падобны да “свайго” і мінімальна пагражае жыццю, ні папярэднія веды, ні пачуцці не маглі падказаць Рускаму.

Да такіх глыбокіх разважанняў і неабходнасці зрабіць свядомы выбар неаддукаваны персанаж-селянін, як высветлілася, не быў падрыхтываны. Таму ў яго пачынае прагрэсіраваць нешта падобнае да псіхічнага захворвання. Свядомасць Рускага дваіцца: з аднаго боку, на яе давяць з дзяцінства засвоеныя нормы, з другога – не даюць спакою новыя ўражання, што патрабуюць нязвычайнай разумовай аперацыі – аналізу. Празаік вымушаны падводзіць пратаганіста да разважанняў пра той ганебны ўчынак, паказваць, як у яго свядомасці спрацоўвае ахоўны механізм, што выключае магчымасць прызнацца ў неправамернасці і жорсткасці ўласнага дзеяння.

Гарэцкі па-майстэрску замоўчвае, што мае на ўвазе хворы, калі паўтарае “Я рускі! Я рускі! Рускі! Рускі!” [4, с. 154]. Асоба апавядальніка і галоўнага героя не супадае, таму з’яўляецца безліч магчымасцей для тлумачэння таго, што стаіць за гэтымі словамі. Даследчык А. Макарэвіч, напрыклад, прапануе версію пра ўяўны суд свядомасці аўстрыяка, ці суд уласнага сумлення. Больш абгрунтаванымі нам падаюцца ідэі пра Божы суд і сцэны забойства Рускага “сваімі” (салдатамі расійскага імперскага войска) на нейтральнай паласе [16, с. 199]. Мы зыходзім з першапачатковага апісання М. Гарэцкім галоўнай дзеючай асобы. У ім падкрэсліваецца яго інтэлектуальная абмежаванасць. Таму свядомасць іншага чалавека і працэсы, што ў ёй маглі гіпатэтычна адбывацца, з’яўляюцца для Рускага адцягненымі паняццямі, пра існаванне якіх ён можа толькі здагадвацца. Персанажу прасцей уявіць канкрэтную сцэну забойства ці ўспомніць апошнюю пра кару Божую, што спасцігае грэшнікаў. Гэта толькі адзін з эпизодаў, дзе сюжэтастваральная функцыя звязана з прыёмам замоўчвання.

Не кожны персанаж-селянін у малой прозе М. Гарэцкага паўстае ў выглядзе неахайнага салдата. У апавяданні “На этапе” чытач знаёміцца з поўным Георгіеўскім кавалерам-палешуком. Ён з годнасцю перажыў вайну на фронце, атрымаў сур’ёзнае калецтва, якое, здаецца, не змагло зламаць натуру персанажа. Штуршком да абвастрэння псіхалагічнай траўмы быў зварот да мірнага жыцця. І калі абываваецца да яго грамадства, што ацаніла чатыры ўзнагароды, рану і страту працаздольнасці ў пенсію другога разрада, вымушала яго жаліцца ўсім навокал, то “зрада” жонкі атручвае яго жыццё. Тое, што адбылося на самой справе паміж імі, застаецца невядомым, хаця можна зразумець, што маладая прыгажуня вымушае мужа “мучыцца за нейкія яе памылкі за час, калі ён быў на фронце, а ў хаце ў іхначавалі ... пераходныя салдаты” [3, с. 211]. І хаця паляшук на вайне страціў веру ў Бога, маральны стан сучаснай яму сям’і ён вызначае праз біблейскі вобраз апакаліпсісу, якому папярэднічаюць распуста і містычныя здані ў небе.

Рэтраспектыўны эпизод пра Вадохрышча ў 1914 годзе³ – адзін з самых загадкавых у апавяданні як для чытача, так і для апавядальніка. Апошні спрабуе вытлумачыць словы палешука па-рознаму: жаданнем напужаць жонку, адварнуць пастаяльцаў ад думак пра распусту, кантузіяй. На наш погляд, сэнс гэтага апавяду ў іншым. Напачатку сам паляшук не верыць у тое, пра што разважае, але паступова прадмет яго выяўлення ўзбуйняецца, набывае рысы рэальнай падзеі, прыцягвае яго веліччу і загадкавасцю. Гарэцкі па-майстэрску прымушае персанажа паверыць, што здані ў небе такія ж набытак гісторыі, як і яго знаходжанне на фронце. Паляшук маўчыць, здзіўлены тым, што панарама, створаная ім, пачынае самастойна жыць і як мага лепш перадае сэнс падзей, якія адбываюцца навокал.

Дадзены эпизод сведчыць пра ўзросшае майстэрства аўтара, які дасканала навучыўся спалучаць у творы рэальна-бытавы сюжэт з сімвалічна-алегарычнымі элементамі. Містыка не ўступае ў проціваборства з рэалістычным планам апавядання, яна дапамагае пранікнуць у свядомасць персанажа-франтавіка, узбуйняе канву вонкава нязначных падзей. Апавед пра “звышнатуральнае” працягвае знаёмую па ранніх апавяданнях М. Гарэцкага тэму “патаемнага”, якая атрымлівае спецыфічную афарбоўку ў сувязі з адлюстраваннем падзей вайны.

Некаторыя пазітыўныя рысы нацыянальнага характару М. Гарэцкі выяўляе ў “сібірскім абразку” “Палонны”, у якім падаецца гісторыя пра салдата-беларуса, што не па сваёй волі трапіў да немцаў пад мястэчкам Орля, за Беластокам. Апавядальнік-падарожнік занатоўвае ўспаміны пра пакуты чалавека, які з-за імкнення трапіць на Радзіму двойчы спрабуе збегчы з палону. Сам былы салдат, а зараз бежанец, утрымае нягоды як наканаванне і знешне спакойна трымае іх. Яго не абуряе тое, што другія ўцёкі скончыліся няўдачай з прычыны таго, што яго і таварышаў немцам выдаў беластоцкі паляк. Селянін-беларус спрабуе зразумець матывы здрадніка. Такія паводзіны ён апраўдвае жаданнем зарабіць: за кожнага былога палоннага, вернутага ўладам, можна было атрымаць 25 марак. Асаблівай нянавісці няма ў эпизодах, дзе расказваецца пра пакаранне за ўцёкі, якое скончылася шпіталем, дзе ён застаўся працаваць. З удзячнасцю

³ ... на небе, з усходу на захад, у белым-белым, светлым ззянні, але як у тумане, ідуць, ідуць, ідуць ... У каго ў руцэ шабля, у каго стрэльба ці якая іншая зброя, кулямёты на катках цягнуць ... І напіс там, дзе прайшлі, вялікімі чырвонымі, аж гараць, літарамі – гады: 1914, 1915, 1916 ... З’явіцца літары і змеркнуць патроху, з’явіцца і змеркнуць ... раптам жа ўсё – шух! Шухнула, і зноў цёмна ... [3, с. 210].

былы палонны паставіўся да раненага нямецкага афіцэра, які некалі трымаў кандытарскую ў Пецябурзе. Апошні зацікавіўся “земляком”, прапанаваў яму грошай, прыставіў прыслужваць афіцэрам. Мабыць, у той час палонны пазнаёміўся з сястрой міласэрнасці графіняй-немкай, якая закахалася ў яго. Персанаж-апажывальнік даверліва ставіцца да гэтай гісторыі, бо палонны згадвае яе без кроплі гонару ці жадання выхваліцца. Гарэцкі падкрэслівае цноту персанажа, уклаўшы ў яго вусны наступнае назіранне: “Да грэху не дайшло, але ўся аддавалася. За тое і кахала, што да грэху не дахадзіў” [7, с. 337]. Беларускі прэзаік паказвае, што рамантычныя адносіны на вайне патэнцыяльна трагічныя, а часам і абсурдна афарбаваныя. Графіня-немка на развітанне падаравала палоннаму 75 фотакартак са сваёй выявай, залаты гадзіннік і персцень. Адчуваецца, што сам адораны крыху іранізуе з такой нагоды. Выявы вытанчанай графіні нагадваюць яму пра мінулае, што стала ўспрымацца практычна як сон. Затое персцень – матэрыяльная каштоўнасць – дазваляе вырашыць хаця б адну праблему: вымяняць мануфактуру дачцэ на сукенку.

У дадзенай замалёўцы, паводле М. Гарэцкага, выяўляецца дваістасць характара беларуса. З аднаго боку, ён хваравіта сарамлівы, з другога – можа выхваляцца дасягненнямі (палонны згадвае, як лёгка ён вывучыў размоўную нямецкую мову). Беларус падпарадкоўваецца ўладзе мацнейшага, але не пакідае закідаў абысці яе і зрабіць нешта сабе на карысць. Ён можа захапляцца рамантыкай ўзнёслых адносін і адразу пераўтварыцца ў матэрыяліста, калі абставіны вымагаюць гэтага.

Практычна ва ўсіх апажываннях (за выключэннем “Літоўскага хутарка”) аўтар называе галоўных дзеючых асоб паводле іх фармальнай прыналежнасці да войска краіны-ўдзельніцы Першай сусветнай (рускі, аўстрыйск), воінскага звання (генерал, ротны камандзір, прапаршчык), месца жыхарства (палешук). Робіцца гэта, каб падкрэсліць, што татальная вайна носіць ананімны характар, што кожны з занатаваных эпізодаў – толькі адзін тыповы прыклад з бясконцага шэрагу падобных. Гэта сведчыць і пра прытчывасць як адну з галоўных уласцівасцей малой прозы пісьменніка, прысвечанай сусветнай вайне.

Асабліва значным у кантэксце “ваеннай” спадчыны М. Гарэцкага становіцца вобраз маладога прапаршчыка з апажывання “Генерал”. Прачытанне лёсу персанажа ў сувязі з заходнееўрапейскай і амерыканскай літаратурамі дае падставы сцвярджаць, што гісторыя яго жыцця і выпадковай смерці нагадвае апаведы пра Невядомых салдатаў, якія пасля зыходу ў нябыт становіліся аб’ектам агульнанацыянальнага пакланення. Беларускі прэзаік раскрывае ўтылітарную прыроду культна і іранізуе над пачэснай роляй героя-ахвяры, што пры жыцці не вызнавала ваенных ідэалаў і не разумела ўзнёслай місіі безыменнага забітага ў дачыненні да жывых.

Гарэцкі ў якасці сюжэтаў абірае прыватныя, малапрыкметныя на фоне агульначалавечай катастрофы эпізоды Вялікай вайны. Будзённая канкрэтыка элементаў мастацкай прасторы ў сукупнасці з паводзінамі дзеючых асоб разбурае гераічныя ўяўленні пра вайну. У той жа час адзінакава і звычайнае ў апажываннях М. Гарэцкага ўзнімаецца да агульначалавечага маштабу. Нягледзячы на тое, што кожны з эпізодаў Першай сусветнай мае мясцовы, часцей за ўсё беларускі каларыт (згадваюцца традыцыйныя вераванні, сімволіка, рысы характара беларуса, праблема яго нацыянальнай самідэнтафікацыі), у іх адчуваецца прысутнасць наднацыянальнай праблематыкі. Такая глыбокая распрацоўка тэмы вайны сведчыць пра станаўленне філасофска-інтэлектуальнай прозы ў беларускай літаратуры.

Адлюстраванне лёсу беларуса напрыканцы XIX – пачатку XX стагоддзя ў літаратурна-мастацкім творы доўгі час прыцягвала ўвагу М. Гарэцкага. Калі звяртацца да ўплыву Першай сусветнай вайны на розныя сферы жыцця беларускага этнасу, то ўслед за апажываннямі грунтоўна ён раскрываецца ў апавесці “Ціхая плынь” (1917 – 1930).

Асноўныя творы Максіма Гарэцкага пра Першую сусветную вайну вымагаюць нас разглядаць лёс персанажаў-беларусаў на вайне ў некалькіх варыянтах: 1) лёс селяніна Хомкі – “дыяманта ў пабітым шкле”, паэта, з якога няшмат год “жыццёвага амбарасу зрабілі быдліну” [10, с. 132], персанажа, надзеленага ўнутранай інтэлігентнасцю, якой не суджана развіцца ў поўнай меры; 2) лёс Лявона Задумы – інтэлігента ў першым пакаленні, “прымака ў тым “панстве” і пасынка ў вёсцы” [17, с. 22].

Асноўным адрозненнем у дадзеным выпадку з’яўляюцца не толькі адукацыя, вобраз мыслення і адносіны да жыцця персанажаў, але і роля вайны ў іх існаванні. Калі прасачыць лёс Хомкі, то, як гэта не парадасальна, выпадковая смерць у першы дзень на фронце пазбаўляе яго ад далейшага спасціжэння горычы жыцця. Пачаўся яго пакутны шлях у вясковай школе, дзе слабым і не вельмі дасціпным вучнем грэбаваў і настаўнік, і сялянскія дзеці (у тым ліку маленькі Лявонька Задума; гэта адзіны эпізод, дзе лёсы іх судакранаюцца). Крывая бойня пачынае выконваць гуманістычную функцыю ў дачыненні да асуджанага з часу нараджэння летуценніка (чужога ў сваім асяродку).

Гарэцкі ў песімістычным рэчышчы трансфармуе тыповы для беларускай літаратуры таго часу вобраз надзеленага ад нараджэння творчымі здольнасцямі хлапчука. Хомка – ні ў якім разе не коласаўскі Сымон-музыка. Абодва персанажы адрозніваюцца ад усіх пратаганістаў, якія насяляюць свет твораў, душамі яны судакранаюцца з гарманічным светам мастацтва. У адрозненне ад героя М. Гарэцкага, Я. Колас дазваляе такой дзеючай асобе, як Сымон, поўнаватасна выражаць яго разуменне прыгожага праз музыку.

Персонаж Хомка такой магчымасці пазбаўлены. Сэнсам яго жыцця становяцца млявыя, але поўныя паэзіі і гармоніі трызненні пра найлепшыя, хаця і рэдкія, моманты кароткага самотнага жыцця. Стан сну пачынае ўспрымацца як своеасаблівы пратэст дзеючай асобы супраць натурыстасці жорсткага свету. Смерць героя становіцца “найбольш відавочным праяўленнем паўнаты характару народа, часцінкай якога з’яўляецца герой. Таму таямніца лёсу народа, яго характару змяшчаецца не толькі ў жыцці, але і ў смерці” [18, с. 77].

Да Лявона Задумы **Першая** сусветная вайна, з аднаго боку, паставілася прыхільна, бо захавала жыццё, падаравала магчымасць пабачыць далейшае быццё яго народу, паўдзельнічаць у адраджэнні Беларусі. З другога боку, вайна раскрыла перад ім чараду гадоў пад знакам няўдалага нацыянальнага будаўніцтва, класавай барацьбы і рэпрэсій, якія знайшлі адлюстраванне ў філасофска-алегарычным творы “Лявонікус Задумекус” і апавяданні “Юбілеуш”. Ствараецца ўражанне, што Лявоніус у выніку незразумелага трагічна-іранічнага пераварочвання ў пасляваенным жыцці займае месца, пакінутае яму Хомкам-гаротнікам.

Адлюстраванне даваенных сноў Хомкі ў творы выконвае некалькі функцый. Па-першае, яны дазваляюць у рэтраспектыўным плане падрабязней пазнаёміцца з маленствам персанажа. Яго патаемныя думкі і перажыванні пра прыгожую, аднак недаступную кніжку, забітую бацькам кабылу, вясковае свята ўлетку, балючыя крамяныя снежкі гарадчаніна часцей за ўсё падаюцца праз аповед не ад першай, а ад трэцяй асобы. Гэта не змяняе сканцэнтраванай у іх гамы эмоцый: ціхай роспачы, тугі, мімалётнага супакаення, што змяняецца трывогай. Па-другое, гэтыя сненні прадказваюць новыя перашкоды, змаганне і разбітыя надзеі ў недалёкай будучыні персанажа-падлетка, якія скавалі яго розум. Знешне хваравітыя, летуценні дазваляюць у поўнай меры раскрыцца творчым здольнасцям Хомкі. Ланцуг са сноў-трызненьняў прадказвае яго гвалтоўны выхад у нябыт. На тэкставым узроўні гэта рэалізуецца праз назіранні падобнага кшталту: “цела маё не слухае мяне: яно разморана, яно прыкута нечым да зямлі” [10, с. 161], “спіць хлопчык, як забіты” [10, с. 152].

Нечаканы надыход **Першай** сусветнай вайны, пра які апавядаецца ў раздзеле “Парогі”⁴, змяняе сацыяльны статус Хомкі. Спачатку на плечы руплівага парабка-падлетка кладзецца цяжар мужчынскай працы на чужым двары. Пасля гэтага, па волі выпадку, што толькі падкрэслівае абсурднасць рэчаіснасці, у якой існуе персанаж, яго на два наборы раней памылкова накіроўваюць на вайсковую службу. Тое, як выпраўляюць Хомку ў армію былы гаспадар, бацькі і школьны настаўнік, бянтэжыць хлопца. Ён саромеецца залішняй увагі, бо не разумее, чым яна выклікана. Пакуль што ён не ведае, чым на самой справе можа скончыцца для яго вайна.

У адрозненне ад персанажаў заходнееўрапейскіх і амерыканскіх пісьменнікаў, галоўны герой апавесці “Ціхая плынь” выпадкова трапляе ў акопы. Яго думкі пазбаўлены патрыятычнага ўздыму, чакання авантур, што дазваляць гаспрачацца на полі боя падчас шалёнай атакі з ворагам, перамагчы яго і пацвердзіць мужчынскую годнасць, жадання здзяйсняць неверагодныя подзвігі ў імя Радзімы. У яго, хлопца-беларуса, стомленага цяжкай працай з дзяцінства, слова “вайна” не выклікае ніякіх асацыяцый. Адзінае, што хоць крыху цікавіць персанажа ў той сітуацыі, – гэта магчымасць “прыбрацца ў прыгожую “форму””, пакаштаваць новыя стравы, “убачыць вялікія гарады, шмат усякіх паноў з іхнімі штукамі, убачыць трамвай і электрычнасць” [10, с. 176 – 177]. Гэта і ёсць той мінімум надзей, што ён жадае ажыццявіць у будучыні.

Казарма і муштра заглушылі яго думкі, знішчылі спадзяванні. Уздзеянне ваеннай падрыхтоўчай машыны на Хомку супадае з яе ўплывам на персанажаў Э.М. Рэмарка, Дж. Дос Пасаса і іншых. Каб дабіцца такога эфекту, М. Гарэцкі паслядоўна выкарыстоўвае прыём проціпапастаўлення: замест вялікіх гарадоў яго герой бавіць час у бруднай казарме, на нязручных нарах ці на плацу, замест “любовага мяса” штодня яму прыходзіцца пакутваць ад голаду, замест адукаваных паноў яму прыходзіцца знацца з хлопчыкамі-прапаршчыкамі, што “гэтак жудасна, на кожным кроку, зняважаюць матку” [10, с. 178]. Пасля казарменнай школы жыцця падарожжа на пазіцыю напачатку цікавіць, хаця троху і страшыць навабранцаў.

У акопах Хомка праводзіць некалькі гадзін, за гэты час ён не паспеў зведаць вайну, хаця і перажыў некалькі хвілін паралізуючага волю жаху да моманту, калі нешта параніла яго і абарвала жыццё. Каб яшчэ больш падкрэсліць абсурднасць, трагізм і жорсткасць гэтага забойства на перадавой лініі, М. Гарэцкі звяртаецца да адлюстравання перадсмяротнага сну галоўнага героя. У ім Хомка вяртаецца да дзіцячых успамінаў пра тое, як яго бацькі рэзалі авечку. Справа гэтая на першы погляд банальная і характэрная

⁴ Назва раздзела добра суадносіцца з назвай усяго твора: “ціхая плынь” вясковага жыцця персанажа, да якой ён, нягледзячы на ўсё выпрабаванні лёсу, паспеў прывыкаць, замяняецца аўтарам новымі цяжкасцямі салдацкага жыцця. “Парогі” **Першай** сусветнай вайны ператвараюцца ў тую мяжу, пераадолець якую герою не наканавана. Апошнім дасягненнем яго тонкай душы, паводле меркавання М. Гарэцкага, становіцца перадсмяротны сон, у якім будзённае і паэтычнае набываюць надзвычайную канцэнтрацыю.

У якасці эпиграфа да раздзела беларускі прэзік выкарыстоўвае ўрывак з паэмы “Песні вайны” Я. Купалы. Тым самым пісьменнік падкрэслівае наяўнасць пэўнай (хаця і невялікай) традыцыі адлюстравання падзей 1914 – 1918 гадоў у тагачаснай беларускай літаратуры.

для сялянскага жыцця. Паступова ў чытача пачынаюць складвацца паралелі паміж жывёлай-сімвалам маўклівай пакорлівасці і пратаганістам-пакутнікам, якога прывялі ў акопы на пагібель. Пазней узнікаюць і іншыя асацыяцыі паміж выпадкова згубленымі ненароджанымі ягнятамі і Хомкам Шпакам. На тэкставым узроўні гэта дасягаецца праз абрыў снення на рэпліцы бацькі “Бараны былі б ... не шкода!” і ўвядзення ў апавядальную канву простае мовы ўзводнага, які будзіць стомленых новапрыбылых салдатаў словамі: “Што вы, братцы, разлягліся спаць, як бараны? Жыцця не шкода?” [10, с. 181].

У дадзеным выпадку М. Гарэцкі спалучае хрысціянскую сімваліку з даўнімі беларускімі міфалагічнымі ўяўленнямі. У апошнім выпадку дадзеная жывёла-сімвал асацыіруецца з замагільным светам, а яе рэшткі выяўлены побач з касцяком чалавека ў некаторых курганных пахаваннях [20, с. 44]. У народных павер’ях захаваліся аповеды пра белых баранчыкаў, што з’яўляюцца апоўначы на курганах. Верагодней за ўсё, нашым продкам яны здаваліся душамі памерлых, якія не маглі супакоіцца і выходзілі ў свет жывых. Беларускі прэзаік падкрэслівае, што яго персанажу лёсам наканавана заўчасна сысці ў зямлю. Аўтар залішне не злоўжывае містычнымі тлумачэннямі забойства дзеючай асобы. На сучаснай яму вайне ні хрысціянскае, ні язычніцкае не магло вытлумачыць абсурднасці ўзаемазнішчэння. Вайна, паводле яго меркавання, павінна была нарадзіць нейкую новую, заснаваную на механістычнай жорсткасці і абыякавасці сусвету, сістэму міфаў.

Апошняя думкай, якая ўзнікае ў свядомасці Хомкі, было скразное для ўсяго яго жыцця пытанне “За што?”. Празаік так і пакідае яго без адказу, дазваляючы чытачу выкарыстаць адкрыты фінал твора для ўласных разважанняў. Цікавым у дачыненні да пытання “За што?” становіцца выкарыстанне і іншых лексічных адзінак, аб’яднаных коранем “*што*” (“*Нашто* тут насілі?”, “у чорнай імгле блішчаць, іскрацца вострыя іголки, тупеюць, знікаюць і зліваюцца ў *нішто*” (курсіў наш. – З. Т.) [10, с. 182]). Лагічным, аднак ненапісаным, працягам гэтага асацыятыўнага рада магло б стаць прыслоўе “нізавошта”, як выразнік аўтарскай пазіцыі ў дачыненні да трагічных жыцця і смерці Хомкі Шпака.

Аповесць М. Гарэцкага як мага лепш упісваецца ў нацыянальную плынь літаратуры, што разглядала станаўленне беларускага этнасу. Твор мае шмат агульнага з працамі заходнееўрапейскіх і амерыканскіх прэзаікаў. У прыватнасці, у цэнтры твора знаходзіцца герой, не прызнаны бацькамі і аднавяскоўцамі. Гэты надзелены творчымі здольнасцямі персанаж-ізгой супрацьпастаўляецца іншым. Лёс яго, незважаючы на будзённасць, вызначаецца кульмінацыйным момантам узыходжання да стану пакутніка-героя, які не можа выкупіць грахоў суайчыннікаў. Нягледзячы на наяўнасць ў персанажа імя, па глыбіні трагізму яго быцця і смерці Хомку можна назваць нацыянальным тыпам салдата **Першай** сусветнай вайны.

Вынікі. Аповяданні М. Гарэцкага пра **Першую** сусветную вайну – новы этап развіцця айчыннага мастацтва слова. На пачатку XX стагоддзя не існуе трывалай традыцыі адлюстравання чалавечага быцця падчас баявых дзеянняў. Абапіраючыся на здабыткі рускай літаратуры (у прыватнасці Л. Талстога), прэзаік уключаецца ў працэс спасціжэння прыроды сусветнага катаклізму праз прызму яго ўздзеяння на “малога” чалавека.

Адным з асноўных накірункаў творчасці М. Гарэцкага з’яўляецца адлюстраванне таямніц светабудовы і чалавечага быцця (“патаемнага”) праз прызму ўспрымання персанажа – выхадца з народа. Удзел прэзаіка ў **Першай** сусветнай вайне дазволіў яму вылучыць новыя аспекты дадзенай праблемы. Письменнік заўважае, што праявам “патаемнага” ў чалавечай прыродзе лягчэй выйсці на паверхню як раз у экстрэмальнай сітуацыі. Калі чалавеку пагражае смерць, яго натура са зразумелай і звычайнай пераўтвараецца ў варожую і жорсткую ў дачыненні да іншых. Многія індывідуальныя характарыстыкі асобы губляюцца, індывід страчвае здольнасць разважаць і выказваць думкі ўголас. Такія змены адлюстраваны, напрыклад, у апавяданнях “Рускі” і “Літоўскі хутарок”.

ЛІТАРАТУРА

1. Гарэцкі, М. Літоўскі хутарок / М. Гарэцкі // Збор твораў: у 4 т. Т. 1. – Мінск: Маст. літ., 1984. – С. 140 – 154.
2. Гарэцкі, М. Генерал / М. Гарэцкі // Збор твораў: у 4 т. – Мінск: Маст. літ., 1984. – Т. 1: Аповяданні 1913 – 1930. – С. 181 – 188.
3. Гарэцкі, М. На этапе / М. Гарэцкі // Збор твораў: у 4 т. – Мінск: Маст. літ., 1984. – Т. 1: Аповяданні 1913 – 1930. – С. 206 – 211.
4. Гарэцкі, М. Рускі / М. Гарэцкі // Збор твораў: у 4 т. – Мінск: Маст. літ., 1984. – Т. 1: Аповяданні 1913 – 1930. – С. 154 – 158.
5. Гарэцкі, М. Пакінутыя хаты / М. Гарэцкі // Збор твораў: у 4 т. – Мінск: Маст. літ., 1984. – Т. 1: Аповяданні 1913 – 1930. – С. 279 – 280.
6. Гарэцкі, М. Уцекачы / М. Гарэцкі // Збор твораў: у 4 т. – Мінск: Маст. літ., 1984. – Т. 1: Аповяданні 1913 – 1930. – С. 315 – 316.

7. Гарэцкі, М. Палонны / М. Гарэцкі // Збор твораў: у 4 т. – Мінск: Маст. літ., 1984. – Т. 1: Апавяданні 1913 – 1930. – С. 336 – 337.
8. Гарэцкі, М. На імперыялістычнай вайне (Запіскі салдата 2-й батарэі N-скай артылерыйскай брыгады Лявона Задумы) / М. Гарэцкі // Збор твораў: у 4 т. – Мінск: Маст. літ., 1985. – Т. 3. – С. 5 – 128.
9. Гарэцкі, М. Камароўская хроніка / М. Гарэцкі // Збор твораў: у 4 т. – Мінск: Маст. літ., 1986. – Т. 4. – С. 5 – 309.
10. Гарэцкі, М. Ціхая плынь / М. Гарэцкі // Збор твораў: у 4 т. – Мінск: Маст. літ., 1985. – Т. 2: Аповесці. Драматычныя абразкі. – С. 124 – 182.
11. Гарэцкі, М. Жартаўлівы Пісарэвіч / М. Гарэцкі // Выбраныя творы. – Мінск: Кнігазбор, 2009. – С. 553 – 576.
12. Сачанка, Б. Другое нараджэнне / Б. Сачанка // Максім Гарэцкі. Успаміны, артыкулы, дакументы; склад. А. Ліс, І. Саламевіч. – Мінск: Маст. літ., 1984. – С. 160 – 164.
13. Каваленка, В. Вытокі. Уплывы. Паскоранасць: Развіццё беларускай літаратуры XIX – XX стагоддзяў / В. Каваленка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1975. – 335 с.
14. Гарэцкі, М. Беларуская літаратура пасля “Нашае нівы” / М. Гарэцкі // Максім Гарэцкі. Успаміны, артыкулы, дакументы; склад. А. Ліс, І. Саламевіч. – Мінск: Маст. літ., 1984. – С. 193 – 213.
15. Мушынскі, М. Гарэцкі Максім Іванавіч / М. Мушынскі // Беларуская энцыкл.: у 18 т. – Мн., 1997. – Т. 5. – С. 81.
16. Макарэвіч, А. Мастацкая ідэя – жанравая форма – сэнсавая аб’ёмнасць (спецыфіка мастацкага адлюстравання ваеннай рэчаіснасці ў апавяданнях М. Гарэцкага “Рускі” і “Генерал”) / А. Макарэвіч // Гарэцкія чытанні: матэрыялы дакл. і паведамл. на Сёмых, Восьмых, Дзевятых, Дзесятых чытаннях; укладальнік Р. Гарэцкі. – Мінск: Беларус. выд-ва Таварыства “Хата”, 2002. – С. 197 – 202.
17. Гарэцкі, М. У чым яго крыўда? / М. Гарэцкі // Збор твораў: у 4 т. – Мінск: Маст. літ., 1985. – Т. 2: Аповесці. Драматычныя абразкі. – С. 7 – 52.
18. Уткевіч, В. Тыпалогія нацыянальнага характару ў творчасці Кнута Гамсуна і Максіма Гарэцкага: дыс. ... канд. філал. навук: 10.01.01, 10.01.03 / В. Уткевіч. – Мінск, 2005. – 130 л.
19. Гарэцкі, М. Лявоніус Задумекус / М. Гарэцкі // Выбраныя творы. – Мінск: Кнігазбор, 2009. – С. 471 – 523.
20. Дучыц, Л. Баран / Л. Дучыц // Беларуская міфалогія: энцыкл. слоўнік; склад. І. Клімковіч. – 2-е выд., дап. – Мінск: Беларусь, 2006. – С. 44.

Паступіў 15.11.2012

THE FATE OF A BELARUSIAN AT WWI IN SHORT STORIES BY M. GARETSKY

Z. TRATSIK

The development of new Belarusian literature cannot be imagined without M. Garetsky's achievements. After having participated in WWI the prose writer felt the necessity to depict the extraordinary events in fiction. He realized the novelty of some themes brought by the 1914 – 1918 events. The writer faced with a problem of portrayal a war conflict of a new kind. The previous tradition of war description in old Belarusian literature did not correspond with the specific features of WWI. It did not coincide with M. Garetsky's literary views which had been formed under the influence of his national beliefs. Relying on L. Tolstoy's tradition, founded in 'Sevastopol Sketches', the Belarusian prose-writer started to develop war themes in his own short stories. Realistic in their nature, they are devoted to the existence of a man (very often a Belarusian). Narration is based on a simple vocabulary. To M. Garetsky's mind, any war is a catastrophe. WWI brought the Belarusians new trial, it prevented them from national self-identification. Besides it brought to life some 'hidden' elements of their personality, which might have a negative influence on an individual.